

VU Research Portal

Entrepreneurialism in tourism and economic growth in Rwanda

Kabera, C.

2017

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Kabera, C. (2017). *Entrepreneurialism in tourism and economic growth in Rwanda: challenges for policy formulation*.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Samenvatting

Ondernemerschap in toerisme en economische groei in Rwanda: uitdagingen voor beleidsvorming

Inleiding

Ondernemerschap in het toerisme heeft wereldwijd de aandacht van velen getrokken en wordt gezien als een weg naar economische groei en een stimulans voor ondernemers (Ateljevic & Page, 2009:1). Een meerderheid van de Afrikaanse overheden ziet toerisme als een bron van groei en economische diversificatie (UNWTO, 2012:1). Onderzoeken waarin ondernemerschap in het toerisme een rol speelt, worden echter in de academische onderzoeksweld nog grotendeels genegeerd (Ioannides & Petersen, 2003; Li, 2008; Thomas, 2004). In dit onderzoek worden kwesties geëvalueerd die essentieel zijn voor het ondernemerschap in het toerisme en de daaruit voortvloeiende economische groei, een onderwerp waarnaar vooral in Rwanda nog nauwelijks academisch onderzoek is gedaan.

De studie is uitgevoerd in Rwanda, waar ondernemerschap in het toerisme een gebied voor beleidsondersteuning is en wordt gezien als een mogelijke strategie waarmee ontwikkelingslanden de kwaliteit en kwantiteit van ondernemers kunnen vergroten, aangezien de resultaten economische groei stimuleren. De toerismesector in Rwanda is de grootste bron van buitenlandse inkomsten en heeft een enorm economisch potentieel, dat echter nog niet volledig wordt benut. Het onderzoek richt zich op ondernemers die actief zijn in en om de Rwandese hoofdstad Kigali en in de Development Management Areas (DMA's) Volcanoes en Rubavu, die respectievelijk in de noordelijke en westelijke provincie liggen – geselecteerde studiegebieden die meer dan 90% van de totale inkomsten uit toeristische activiteiten in Rwanda genereren (UNWTO-STMP, 2009:65).

De studie verkent de verschillende manieren waarop ondernemers en beleidsmakers omgaan met de kansen in de toerismebranche en de beleidsvorming voor de ontwikkeling van de toerismebranche in Rwanda. Nu de internationale concurrentie tussen toeristische bestemmingen vooral onder invloed van globalisering en technologie toeneemt (UNWTO, 2011), zijn effectieve toeristische ondernemersvaardigheden – waaronder kennis van de trends die het gedrag van toeristen bepalen – van cruciaal belang voor zowel de ontwikkeling van het toerisme als de economische groei in Rwanda.

Volgens Honey (2003) worden ondernemers gezien als belangrijke initiatiefnemers voor substantiële zakelijke ontwikkeling in de toerismebranche. Vanuit het perspectief van ondernemerschap kan het toerisme unieke contexten bieden als het gaat om het herkennen van ondernemerskansen, tot en met de ontwikkeling van toeristische verbruiksproducten met economisch rendement. In veel landen heeft het toerisme echter nog te lijden onder een gebrek aan politieke wil en bevorderend macro-economisch beleid, waardoor het werkelijke economische belang van de branche nog niet goed zichtbaar is (Ateljevic en Page, 2009:17). Dit is al enige tientallen jaren een belangrijk punt van discussie binnen het overheidsbeleid, in alle economieën, als het gaat om het genereren van groei en het scheppen van werkgelegenheid. Er is een groot scala aan literatuur bestudeerd, zowel theoretisch als empirisch, die voorstellen bevat voor beleid dat ondernemerschap genereert en bevordert (OESO, 1998; Yu, 1998; Holcombe, 1998). Deze literatuur bevestigt dat landen die een toename van de ondernemersactiviteit hebben doorgemaakt, tevens profiteren van een snellere economische groei. Bovendien bevestigt Audretsch (2005) dat ondernemerschap dienstdoet als drager voor innovatie en verandering en als instrument voor kennisverspreiding.

In dit verband heeft Rwanda de afgelopen twintig jaar een nieuw economisch ontwikkelingsmodel omarmd dat draait om het opbouwen van een wereldwijd netwerk van machtige vrienden om particuliere investeerders te lokken, structurele macro-economische hervormingen te bewerkstelligen en Rwanda in de rest van de wereld in de markt te zetten. Het nieuwe van dit model zit hem in het omzeilen van het traditionele economische model, door relaties op te bouwen met een wereldwijd netwerk van zakelijke leiders en hooggeplaatste vrienden. Deze strategie heeft goed gewerkt en heeft Rwanda geholpen meer toeristen te trekken en buitenlandse investeringen in Rwanda te stimuleren. Voorbeelden hiervan zijn internationale hotelketens zoals de eco-lodge in Nyungwe Forest door Dubai World, Marriott Hotels en Radisson Blu hotels, de hotelketens Kempiski en Serena enzovoort. Dit heeft de economische groei opgestuwd en gezorgd voor meer investeringen in de ontwikkeling van het toerisme.

Literatuuronderzoek

Het onderzoek heeft de weinige literatuur die beschikbaar is over ondernemerschap in het toerisme en economische groei bestudeerd en daaruit bleek dat er een verband bestaat tussen ondernemerschap in het toerisme en economische groei. Uit de literatuur blijkt dat ondernemers in de toerismesector en beleidsmakers een belangrijke en centrale rol spelen in het stimuleren van economische groei door middel van beleidsinterventie, de ontwikkeling van

de institutionele en ondernemersvaardigheden van ondernemers en de verbetering van de macro-economische omstandigheden. Dit was een resultaat van de rol die zakelijk leiderschap speelde als katalysator voor het opbouwen van een sterkere toerismebranche, mogelijk gemaakt door netwerken en samenwerkingen tussen belangrijke spelers op lokaal, regionaal en internationaal niveau.

Ondanks het toeristische potentieel en het in het algemeen optimistische beeld van de toerismesector in Rwanda zijn er nog altijd verschillende factoren die de ontwikkeling van een sterke en concurrerende toerismebranche in de weg staan. Het doel van dit onderzoek is uitvinden welke bijdrage ondernemerschap in het toerisme levert en welke rol ondernemers en beleidsmakers kunnen spelen voor de economische groei van Rwanda.

In Rwanda volgt uit de weinige onderzoeken die zijn uitgevoerd naar het MKB dat het ontbreken van veel ondernemersactiviteiten een grote uitdaging vormt voor het MKB als het gaat om het ondersteunen van potentiële groei. Daarnaast blijft een gebrek aan passende vaardigheden en beleid op het gebied van ondernemerschap een ernstige bedreiging vormen voor de ontwikkeling van het toerisme; beleid dat ervoor moet zorgen dat het algemene macro-economische klimaat en de snel veranderende toerismebranche het gedrag van consumenten in het toerisme weerspiegelen. De dienstverlening in Rwanda is nog steeds niet optimaal en is bovendien duur in vergelijking met andere landen in de regio, waardoor toerismesector minder concurrerend is. Er blijven diverse tekortkomingen op het gebied van regelgeving en beleid bestaan, die deze inefficiënties mogelijk kunnen verklaren. Rwanda kan hierdoor niet optimaal profiteren van het potentieel van de toerismesector, die een grotere rol zou kunnen spelen in het proces van economische groei. De genoemde beleidsfouten zijn ernstige beperkingen, en er is een uitgebreidere en meer holistische aanpak nodig om de ondernemersvaardigheden en -competenties van potentiële, beginnende en bestaande ondernemers en beleidsmakers te verbeteren. De ontwikkeling van passend beleid en passende vaardigheden binnen de context van een bevorderend, ondernemend klimaat zou de aanzet kunnen vormen voor enkele effectieve, positieve, zakelijke denk- en gedragswijzen. Het is daarom niet verrassend dat de kwaliteit van de dienstverlening zo'n groot probleem is in Rwanda, dat van invloed kan zijn op het concurrentievermogen en de toekomstige groei in de toerismesector in de weg kan staan. Audretsch en Kielbach, (2005: 605) en Todaro en Smith (2010: 130) stellen dat betere kennis over ondernemerschap en een meer marktgericht overheidsbeleid zouden kunnen helpen dergelijke beperkingen weg te nemen. Carree en Thurik (2002) stellen nauwkeurig vast dat landen waar het ondernemerschap een grotere rol heeft gekregen, profiteren van een sterkere groei; dit is een van de grootste punten van zorg voor de re-

gering van Rwanda (Tourism Policy, 2010: 4). Gezien de korte geschiedenis van het bedrijfsleven en het ontbreken van succesvolle zakelijke voorbeelden zou het koesteren van ondernemerschap in het toerisme in Rwanda en het stimuleren van de lokale bevolking om gebruik te maken van de bestaande ondernemerskansen een bijdrage kunnen leveren aan een substantieel positief effect en de economische groei vooruit kunnen helpen. Als zodanig is dit proefschrift een serieuze poging tot het opstellen van uitgebreide plannen voor de ontwikkeling van ondernemerschap in het toerisme op dit zowel voor de wetenschap als de beleidswereld relevante gebied, waarin tot nu toe geen empirisch onderzoek heeft plaatsgevonden. Als een essentiële bron van inkomsten en werkgelegenheid en de meest dominante sector in de Rwandese economie is het toerisme de afgelopen jaren een dynamische motor achter de nationale economische groei geworden. Ik vermoed echter dat deze dynamiek sterker zou kunnen zijn als ondernemers samen met beleidsmakers passende strategieën en beleidsmaatregelen zouden ontwikkelen die leiden tot nieuwe, betere en intensievere ervaringen van toeristen door de levering van diensten met de verwachte en geaccepteerde kwaliteit.

Op basis van het voorgaande heeft de onderzoeker de volgende onderzoeksdoelstellingen geformuleerd om de betreffende kwestie aan te pakken:

- 1 De huidige stand van zaken evalueren met betrekking tot de ondernemerskansen in het toerisme en de strategie van Rwanda voor het stimuleren van zijn economie;
- 2 Factoren beoordelen die van invloed zijn op het ondernemerschap in Rwanda en de rol van beleidsmakers in de ontwikkeling van ondernemerschap in het toerisme;
- 3 De ondernemersvaardigheden en -competenties identificeren die Rwandese ondernemers in de toerismesector nodig hebben om meer inkomsten te genereren en vervolgens de economische groei te stimuleren;
- 4 Vaststellen welke belangrijke beleidsmaatregelen zouden kunnen worden genomen om de kwaliteit en kwantiteit van de ondernemers te vergroten als het gaat om het bevorderen van de ontwikkeling van het toerisme en economische groei.

Om de bovengenoemde doelstellingen te kunnen realiseren, is dit onderzoek opgezet rondom de volgende hoofdvraag:

“Welke factoren zijn van invloed op het ondernemerschap in het toerisme in Rwanda en welke beleidsmaatregelen en praktische overwegingen zijn volgens de ondernemers en beleidsmakers nodig om het ondernemerschap in het toerisme te stimuleren en de daaruit voortvloeiende economische groei te bevorderen?”

Conceptueel kader

Voor het verkrijgen van meer inzicht in de rol van ondernemerschap in de ontwikkeling van het toerisme en in het proces van economische groei is in dit onderzoek gebruikgemaakt van informatie uit het raamwerk van Wennekers en Thurik (1999) en het herziene Global Entrepreneurship Model (GEM Global). Het raamwerk van Wennekers en Thurik (1999) presenteert een kritische analyse van de rol die individuele ondernemers spelen in innovatie en creativiteit en de daaruit voortvloeiende economische groei. Volgens het raamwerk doorloopt een dergelijke groei verschillende omstandigheden, zoals persoonlijk, institutioneel en andere variabelen zoals innovatie en creativiteit, concurrentie, ondernemersoogmerk, vaardigheden en inspanningen, enzovoort die van invloed zijn op de ondernemersactiviteiten in het toerisme en leiden tot economische groei. In die zin is het concept van economische groei relevant op alle niveaus, van het individuele niveau tot ondernemingen, regio's, branches en naties, en is het afhankelijk van een aantal voorwaarden zoals de ontwikkeling van instellingen die de ontwikkeling van de toerismebranche ondersteunen, aangeboden stimulansen voor de toerismebranche, enzovoort. Als dit ondernemersraamwerk wordt aangepast en gekoppeld aan economische groei, worden de individuele ondernemers in het toerisme gekoppeld aan de onderneming en aan de macroniveaus. Lumpkin en Dess (1996:138) stellen dat kleine ondernemingen verlengingen zijn van de individuen die ze leiden. Lazear (2004:1) zegt: "de ondernemer is de allerbelangrijkste speler in een moderne economie." Op ondernemingsniveau werkt dit door in doorgaans innovatieve start-ups en de betreding van nieuwe markten. Op macroniveau vinden veel individuele ondernemingshandelingen plaats en worden door middel van concurrentie, selectie en zelfs imitatie sommige ideeën vervangen, terwijl andere overleven en worden uitgebreid naar nieuwe nichemarkten en -branches, en leiden tot de groei van nationale economieën. Ondernemers, directeur-eigenaars en personeelsleden spelen een rol in dit proces en hebben de mogelijkheid hun vaardigheden en attitudes te verbeteren. De uitkomst van deze keten van verbanden in het toeristische ondernemerschap leidt op verschillende manieren tot economische groei, onder meer door de introductie van nieuwe toeristische producten en ervaringen, met nieuwe kwaliteit en waarde. Die innovatiekracht zorgt voor nieuwe manieren van productontwikkeling en nieuwe bestemmingen die nog niet werden geëxploiteerd. Via het ondernemerschap in het toerisme worden nieuwe leveringsbronnen en nieuwe bestemmingen ontdekt; samen met de nieuw opgerichte toeristische bedrijven heeft dat direct effect op de economische groei.

Met betrekking tot het herziene Global Entrepreneurship Model wordt het ondernemerschap beïnvloed door nationale omstandigheden. Het model bestaat uit drie hoofdcomponenten van ondernemerschap: attitudes, activiteit en ambities. Het GEM houdt rekening met de mate van betrokkenheid bij ondernemersactiviteit in een land en onderscheidt verschillende typen en fasen van ondernemerschap. Waar het model van Wennekers en Thurik alleen kijkt naar de voorwaarden voor succes voor gevestigde ondernemingen, voegt het GEM ondernemerscapaciteit en ondernemerskansen voor nieuwe bedrijfsactiviteit toe. De basis van dit GEM komt voort uit het concept dat de bijdrage van ondernemers aan een economie varieert afhankelijk van de fase van economische ontwikkeling. Het herziene GEM houdt rekening met de complexiteit van het causale verband tussen ondernemerschap en economische ontwikkeling en introduceert een meer genuanceerd onderscheid tussen fasen van economische ontwikkeling in overeenstemming met Porters typologie van “factorgedreven economieën”, “efficiëntiegedreven economieën” en “innovatiegedreven economieën” (Porter et al., 2002). De unieke bijdrage van het GEM is het in detail beschrijven en meten van de omstandigheden waarin ondernemerschap en innovatie kunnen bloeien. In lijn met de twee modellen kan Rwanda optimaal profiteren van de beschikbare mogelijkheden in het toerisme door “kansgedreven ondernemers” te ontwikkelen die kunnen innoveren en tegelijkertijd noodzaakgedreven ondernemers uit de informele sector de mogelijkheid te bieden productieve arbeidskrachten in de formele economie te worden.

Methodologie

Om begrip en inzicht te verkrijgen in de bestudeerde verschijnselen heeft de onderzoeker een kwalitatieve interpreterende benadering gevolgd die is ingekaderd door het filosofische besef dat kennis maatschappelijk geconstrueerd is en dat er meerdere perspectieven kunnen bestaan op één enkel onderwerp (Creswell, 2013). Kwalitatieve onderzoeksmethoden werden daarom passend geacht om formalisering met de onderwerpen en de meningen van de geïnterviewden mogelijk te maken (Berg et al., 2001). In overeenstemming met de beschrijvende benadering is ook een vragenlijst ontwikkeld ter voorbereiding op semi-gestructureerde interviews gericht aan ondernemers en medewerkers op leidinggevend niveau in de toerismebranche en aan beleidsmakers uit de drie genoemde toeristische Development Management Areas in Rwanda.

Gegevensconstructie en analysemethoden

De gegevens werden verzameld in de drie Development Management Areas (DMA's), namelijk de regio Kigali, DMA Volcanoes (in het district Musanze) en DMA Gisenyi (in het district Rubavu), die als case studies werden gebruikt voor dit onderzoek. Ze zijn gekozen door middel van een doelgerichte steekproefmethode op basis van de relevantie van de bestudeerde groepen, de onderzoeksvragen, het theoretische standpunt van de onderzoeker en de verklaring die de onderzoeker heeft ontwikkeld in hoofdstuk 1. Deze benadering stelde de onderzoeker in staat de bovenstaande casussen te selecteren omdat die waarschijnlijk het hele land vertegenwoordigen, aangezien het grootste deel van de totale opbrengsten (meer dan 90%) die worden gegenereerd met toeristische activiteiten afkomstig zijn uit de drie gekozen DMA's, en doet recht aan hun belang als populaire bestemmingen in Rwanda en bestaande kansen voor onderzoek. Deze benadering is bedoeld om de meningen van mensen die worden toegeschreven aan verschillende contexten en handelingen te interpreteren en begrijpen en houdt ook rekening met een waarnemer als onderdeel van het waargenomen proces (Burrell & Morgan, 1985; Sarantakos, 1998). Om de onderzoeksvragen te beantwoorden is gebruikgemaakt van een literatuuronderzoek en een vragenlijst als voorbereiding op een semi-gestructureerd interview met negen belangrijke spelers in de toerismesector in Rwanda. In de analysefase zijn de transcripties van de interviews en de literatuur inhoudelijk geanalyseerd door thematisch de meest voorkomende onderwerpen vast te stellen, die de basis hebben gevormd voor de bevindingen en conclusie. Er is gebruikgemaakt van INVIVO-software voor het analyseren van de transcripties van de interviews. Er heeft gegevensanalyse plaatsgevonden in overeenstemming met de onderzoeksvragen via de vragenlijsten voor ondernemers en beleidsmakers en de interviews met sleutelinformanten in de toerismesector, en inhoudelijke analyse en bespreking van naar voren komende hoofdthema's.

Hun visies zijn in de context geplaatst met verwijzing naar de onderzoeksvragen die in hoofdstuk 1 en verder in de hoofdstukken 2 en 3 uiteen zijn gezet. Om de analyse van de praktijkgegevens te vereenvoudigen, is in dit onderzoek gebruikgemaakt van cross-case analysis om de meningen van de groepen respondenten beter te kunnen vergelijken teneinde inzicht te krijgen in de eigenschappen van elke categorie (Douglas, 2003). Er is gebruikgemaakt van kaderanalyse (Ritchie & Spencer, 1994) als de voornaamste analysemethode om de tekstuele gegevens (transcripties van interviews) te filteren en in te delen bij het beantwoorden van de in hoofdstuk 1 gepresenteerde onderzoeksvragen. De gecodeerde transcripties zijn gebruikt om tien hoofdthema's af te leiden en te formuleren die naar voren kwamen bij het analyseren

van de transcripties, en die alle geïnterviewden met elkaar gemeen hadden. Deze categorieën en de eigenschappen daarvan werden gegroepeerd, rekening houdend met verschillende concepties, en de tien belangrijkste thema's die uit de interviews naar voren kwamen maakten vergelijking en analyse, en bespreking en interpretatie van de verschijnselen mogelijk.

Hoofdconclusies

De hoofdconclusies zijn gebaseerd op de meningen van de deelnemers over de hoofdthema's (die zijn gedestilleerd uit hun meningen) met betrekking tot de stand van zaken van het ondernemerschap in de toerismebranche en de strategie van Rwanda voor het stimuleren van zijn economie in het algemeen, de rol van het overheidsbeleid in het stimuleren van de ontwikkeling van de toerismebranche, de rol van ondernemers en beleidsmakers in het coördineren en gebruiken van het regelgevingskader voor het verbeteren van de macro-economische omstandigheden en ondernemersvaardigheden en de competenties van de voornaamste spelers in de toerismesector in de context van Rwanda. Uit het literatuuronderzoek bleek dat ondernemers veranderingen op gang brengen, en onderzoek uit de hele wereld toont aan dat toerisme verband houdt met een snelle toename van de werkgelegenheid, stijging van het BNP en verhoging van de productiviteit op de lange termijn. Zonder de invloed van ondernemers kan het toerisme zich niet goed ontwikkelen, zelfs niet in gebieden met veel aantrekkelijke toeristenbestemmingen. Hieruit blijkt het belang van individuele ondernemers, die met hun attitudes, vaardigheden en doelgerichte activiteiten de motor zijn achter economische groei. Beleid dat gericht is op het bevorderen van de ondernemerscapaciteit moet daarom niet alleen toegespitst zijn op macro-economische omstandigheden, maar zou juist voor een groot deel gericht moeten zijn op de ondernemerskwaliteiten en -vaardigheden van de individuele ondernemer. Het doelgerichte handelen van de ondernemer leidt tot ontwikkeling van het toerisme. Een effectief beleid voor het ondersteunen van ondernemerschap is een belangrijk ingrediënt dat de huidige staat van het toerisme kan veranderen en meer toegevoegde waarde kan genereren voor de prestaties op het gebied van toerisme en de economische groei. Met betrekking tot de eerste doelstelling is het toerisme een invloedrijke factor voor economische groei.

Met betrekking tot de tweede doelstelling is vastgesteld dat, wil Rwanda het potentieel van zijn toerismesector kunnen benutten, de regelgeving en het beleid beter gericht moeten zijn op de bestaande factoren die ten grondslag liggen aan effectieve productiviteit in het toerisme. Dit betreft bijvoorbeeld problemen op het gebied van toegankelijkheid, gebrek aan gecoördineerde inspanningen en samenwerking tussen de voornaamste spelers in de

toerismesector (ondernemers en beleidsmakers), kwaliteit van de dienstverlening als gevolg van gebrekkige functieoverschrijdende vaardigheden en competenties, beperkte ondernemers- en innovatievaardigheden onder de belangrijke spelers in het toerisme, betaalbaarheid en concurrentie.

Met betrekking tot de derde doelstelling is geconstateerd dat Rwanda als opkomende bestemming behoefte heeft aan nieuwe vaardigheden, technici en informatiesystemen, mensen met bestuurs- en ondernemersvaardigheden die het proces van productdiversificatie kunnen leiden en hoogwaardige dienstverlening. Toerisme vereist diverse vaardigheden voor de diversificatie en het concurrentievermogen, met een breder scala aan innovaties als het gaat om scholing en capaciteitsopbouw, aangedreven door aanpassingsvermogen en duurzaamheid om knelpunten die de toeristische ontwikkeling kunnen schaden te vermijden.

Met betrekking tot de vierde doelstelling blijkt uit de bevindingen dat Rwanda nog steeds te maken heeft met uitdagingen op het gebied van beleidsvorming die het genereren van hogere inkomsten in de weg staan. Er bestaan nog steeds problemen voor de verbetering van de recreatiemarkten als het gaat om het verlengen van de verblijfsduur van bezoekers, de ontwikkeling van vaardigheden en competenties van essentiële belanghebbenden en investeringsstimulansen en toegang tot financiering voor vooral lokale ondernemers. Uit het onderzoek bleek ook dat het algemene regelgevingsklimaat in Rwanda gestructureerd is rondom grote ondernemingen waarvan wordt aangenomen dat ze de tijd en middelen hebben om aan de regels te voldoen. Dit maakt de bestaande structuren lastig voor groeiende kleine en middelgrote horecabedrijven en het kan nadelig zijn voor Rwanda als het MKB binnen de toerismesector niet wordt versterkt. Door middel van voortdurende samenwerking tussen beleidsmakers en ondernemers kunnen de competenties in het MKB worden verbeterd, en dat is essentieel om de groei in de toerismesector te vergroten.

Beperkingen en verder onderzoek

Op dit moment is een groot deel van de kennis op het gebied van ondernemerschap in het toerisme in relatie tot economische groei, management van toeristische ondernemingen en zakelijke innovaties gebaseerd op onderzoek dat is uitgevoerd in Eurocentrische economieën. Er is aanzienlijk minder bekend over ondernemerschap en management in ontwikkelende economieën, vooral op het Afrikaanse continent en in het bijzonder in Rwanda, als het gaat om de mate waarin bestaande conceptuele kaders op het gebied van ondernemerschap van toepassing zijn op de situatie in Rwanda. Als gevolg daarvan ontbreekt een solide kennisbasis als leidraad voor effectieve inter-

venties van beleidsmakers voor het stimuleren van ondernemerschap en innovatie in ontwikkelende economieën. In een poging deze kennisbasis op te bouwen, heeft dit onderzoek bijgedragen aan de verbetering van de algemene kennis door het bestuderen van ondernemerschap in het toerisme in Rwanda en economische groei en het analyseren van de uitdagingen waarmee ondernemers en beleidsmakers te maken hebben bij het vormgeven van ondernemerschap in het toerisme in Rwanda. De economische doelstellingen die de Rwandese ondernemers nastreven moeten nader worden bekeken in een nieuw onderzoek dat gericht is op het begrijpen van de wisselwerking tussen de regionale context in het algemeen en de Rwandese context in het bijzonder en de sociaal-economische processen in de toerismebranche.